

РОЗДІЛ 6. СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ ЯК ДОМІНАНТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО КОМПЛЕКСУ

6.1. Формування конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу регіону в умовах сталого розвитку

Відповідно до Концепції державної регіональної політики, головним завданням є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення якості життя населення, забезпечення гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від місця його проживання. Сутність управління соціально-економічним розвитком регіону в сучасних умовах полягає у цілеспрямованому впливі органів публічної влади на всі суб'єкти господарювання, розміщені в межах громади, із дотриманням принципу балансу інтересів переважно на договірній основі за умови повної економічної відповідальності партнерів, що забезпечує підвищення якості життя населення. Однак при цьому ключовим питанням постає обмеженість наявних ресурсів, особливо матеріальних та фінансових, людських.

Базовим інструментом управління змінами в соціально-економічному розвитку регіонів є програми й проекти, які представляють комплекс взаємопов'язаних (за ресурсами, термінами і виконавцями) заходів, сукупність яких забезпечує досягнення масштабної цілі, спрямованої на реалізацію стратегії розвитку конкурентоспроможності регіону. Як вітчизняний, так і зарубіжний практичний досвід реалізації програм і проектів соціально-економічного розвитку переконливо свідчить — для об'єктивної оцінки ресурсних можливостей, визначення тактичної складової технології досягнення цілей проекту, конкретизації короткотермінових та довгострокових наслідків їх реалізації (впливу очікуваних результатів на цільові групи), щонайперше, слід інтегрувати зусилля всіх функціональних підрозділів, стимулювати участь громадськості та приватних підприємців.

Адже ефективна, взаємовигідна співпраця бізнесу, влади та громади сприяє економічному розвитку окремих регіонів і країни в цілому. Однак слід зазначити, що в кожному регіоні питання вибору механізмів та форм поєднання ресурсів та зусиль, координації діяльності інститутів громадянського суспільства, органів публічної влади, бізнесу для комплексного вирішення конкретних цілей вирішуються з перемінним успіхом. Тому, вивчення та аналіз регіонального досвіду щодо підвищення конкурентоспроможності туристично-рекреаційного комплексу є одним із нагальних питань сьогодення [1, с.178].

Метою переходу України до сталого розвитку є забезпечення високої якості життя нинішнього і майбутніх поколінь шляхом збалансованого соціально-економічного і екологічного розвитку, відтворення навколишнього природного середовища, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни, забезпечення охорони здоров'я людини, її екологічної та соціальної захищеності. Досягнення цієї мети відповідає культурним і світоглядним цінностям українського народу, в історії та традиціях якого завжди було бережливе ставлення до землі, води, рослинного і тваринного світу, природи загалом. Забезпечення високої якості життя населення України ґрунтується на притаманних державі геополітичних, географічних, демографічних, соціально-економічних та екологічних особливостях, з урахуванням яких основними цілями сталого розвитку є:

- економічний розвиток формування соціально та екологічно орієнтованої інвестиційно-інноваційної ринкової економіки, забезпечення можливостей, мотивів і гарантій праці громадян, якості життя, раціонального споживання матеріальних ресурсів;
- охорона довкілля створення громадянам умов для життя в якісному навколишньому природному середовищі з чистим повітрям, землею, водою, захист і відновлення біорізноманіття, реалізація екологічного імперативу розвитку виробництва;

- добробут запровадження єдиних соціальних стандартів на основі науково обґрунтованих нормативів бюджетної забезпеченості одного жителя з урахуванням регіональних особливостей;
- справедливість встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей для досягнення матеріального, екологічного і соціального благополуччя;
- ефективне (стале) використання природних ресурсів створення системи гарантій раціонального використання природних ресурсів на основі дотримання національних інтересів країни та їх збереження для майбутніх поколінь;
- стабілізація чисельності населення припинення процесів депопуляції, формування державної політики з метою збільшення тривалості життя і стабілізації чисельності населення, надання всебічної підтримки молодим сім'ям, охорона материнства і дитинства;
- освіта забезпечення гарантій доступності освіти для громадян, збереження інтелектуального потенціалу країни;
- міжнародне співробітництво активна співпраця з усіма країнами і міжнародними організаціями з метою збереження природних екосистем, раціонального використання ресурсів, гарантування безпечного і сприятливого майбутнього.

Для управління процесом переходу до сталого розвитку доцільно встановити цільові орієнтири. Таким цільовим орієнтиром і має стати такий інтегральний показник як якість життя населення. Основними завданнями підвищення якості життя є:

- зростання освітнього і культурного рівнів населення з питань сталого розвитку та створення умов для поліпшення морально-психологічного стану суспільства;
- збільшення рівня грошових доходів населення та підтримка малозабезпечених і соціально незахищених верств населення, а також молодих родин для задоволення їхніх потреб в оздоровленні;
- захист материнства та дитинства, підвищення ефективності профілактичної медицини, насамперед дитячої, і створення умов якісного відпочинку й оздоровлення населення;

- забезпечення екологічної безпеки та вирішення питань, пов'язаних із захищеністю життєдіяльності.

Подолання будь-яких соціальних проблем неможливе без забезпечення сталого розвитку, позбавлення ж його соціального контексту робить цей розвиток беззмстовним. Тому перехід України до сталого розвитку потребує зміни політики в соціальній сфері, основними напрямками якої мають бути: збереження здоров'я людини; сприяння поліпшенню демографічної ситуації; забезпечення соціальних гарантій людям, які потребують захищеності; досягнення нормативів якості життя прийнятих у розвинених країнах; гуманізація суспільних відносин за рахунок реформування систем управління, освіти, науки, культури та охорони здоров'я. Це можна зробити, запровадивши нову соціогуманістичну політику у сфері міжнародних відносин, морально-ідеологічні засади якої ґрунтувалися б на врахуванні всього комплексу чинників, який мала б увібрати теорія «сталого розвитку для всіх» за умов, що такий розвиток формується у соціально-економічному, духовно-інтелектуальному, національно-інноваційному, інформаційно-мовному, демографічному та інших важливих вимірах. При цьому домінантним повинен бути не лише критерій прибутку для багатих, адаптація їхньої правової, фінансово-кредитної чи статистичної систем, а й досягнення загальних суспільних благ та однакових можливостей для всіх народів, що розвиваються, зокрема щодо побудови нової постіндустріальної інформаційної економіки, розвитку власної науки, випуску вітчизняної наукомісткої продукції, повно форматного функціонування реабілітованих мов, культур, повернення національної пам'яті гнобленим народам, їхньої людської гідності.

Світова економічна криза не оминула Україну, болісно зачепивши майже всі галузі економіки, тисячі компаній і мільйони громадян. Криза загострила результати бездіяльності останніх років. В умовах, коли джерела швидкого зростання докризових років вичерпано, єдиний шлях виходу України на траєкторію сталого розвитку – це рішучі й всеосяжні реформи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економіки. Запропановані урядом реформи спрямовані на побудову сучасної, стійкої, відкритої й конкурентоспроможної у

світовому масштабі економіки, формування професійної й ефективної системи державного управління, і зрештою – на підвищення добробуту українських громадян, а саме:

1. Створення базових передумов економічного росту через утримання низького рівня інфляції, стабілізації державних фінансів і створення стійкої фінансової системи.
2. Формування режиму максимального сприяння бізнесу шляхом зменшення втручання держави в економіку, зниження адміністративних бар'єрів для його розвитку, модернізації податкової системи й поглиблення міжнародної економічної інтеграції України.
3. Модернізація інфраструктури й базових секторів шляхом усунення усталених структурних проблем в енергетичній, вугільній, нафтогазовій галузях і ЖКГ, а також розвитку транспортної інфраструктури й ринку землі. Перехід від дотацій до самоокупності виробництва й соціальних послуг.
4. Збереження й розвиток людського й соціального капіталу шляхом підвищення ефективності й стабільності соціального захисту, поліпшення якості й доступності освіти й медичного обслуговування.
5. Підвищення ефективності державного управління шляхом реформування державної служби й виконавчої влади.

Формування та втілення в життя геоекономічної політики України відбувається в умовах поглиблення взаємозалежності країн, регіонів і субрегіональних економічних структур через інтенсифікацію товарної, фінансової, інвестиційної, валютної взаємодії. Хоча і в негативному плані, але дуже наочно це підтвердила остання світова фінансова криза. Напрямки економічних глобальних зрушень визначають країни-лідери за обсягами ВВП: США – 21%, країни ЄС – приблизно 12%, Японія – 8%, Китай – 7% (за прогнозами експертів у 2015 р. на США буде припадати 18%, країни ЄС – 16%, Японію – 7%, Китай – 10%). Таким чином, залишається існувати і навіть

посилюється багатополюсність світової економічної системи, звідси, й передумови для проведення іншими країнами диференційної гео економічної політики.

Отже, багатовекторність як базова модель економічних взаємовідносин не є специфічним українським феноменом, хоча очевидною є і національна специфіка їх розвитку. У цьому контексті важливими для України є такі фактори економічної інтеграції у межах СНД та євроінтеграції; енергетичний; геополітичний; міжнародного та регіонального туризму [2].

Розробка стратегії управління розвитком регіону базується на основних сформованих напрямках екологічно безпечної політики і потребує суттєвої адаптації існуючих у нашій країні норм і вимог до загальноєвропейських стандартів. Це вимагає поєднання всього позитивного, що набуто вітчизняною і світовою спільнотою в сфері теоретичних, методологічних, практичних основ раціоналізації використання природно-ресурсного потенціалу туризму та рекреації, оптимізації функціонування еколого-економічної системи, збереженні якості навколишнього природного середовища в контексті екологічно безпечного просторового розвитку. Зауважимо, що теоретичний базис, що закладений в основу нового курсу сучасної економіки, задекларований у директивних документах ООН, передбачає розуміння під поняттям «сталого розвитку» систему видів економічної діяльності, що пов'язані з виробництвом, розподілом і споживанням товарів і послуг, які призводять до доброту людини в довгостроковій перспективі, не піддають майбутні покоління впливу значних екологічних ризиків або екологічного дефіциту, а також спрямовані на формування нових робочих місць в регіонах.

Як показали дослідження наукової літератури з проблем регіонального розвитку, існують різні підходи до визначення поняття «регіон». Найбільш прийнятним на наш погляд є таке. Регіон - це господарська територія, що виділяється усередині країни своєю спеціалізацією, структурою господарства, природними, трудовими ресурсами й економіко-географічним положенням.

Відзначимо, що в Україні визначення регіону надає Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів України». Державна політика України в

контексті Концепції регіонального розвитку має всебічно враховувати інтереси та можливості регіонів, тобто передбачати регіоналізацію суспільного життя у всіх його аспектах. Регіональна політика сталого розвитку має здійснюватись у межах єдиного правового простору країни і передбачає існування суб'єктивно-об'єктивних відносин між центром і регіонами [3].

Перехід в Україні від однієї політичної і економічної системи до іншої, від адміністративно-командної до ринкової неможливий без державного регулювання макроекономічних та інших процесів державної розбудови. Значною мірою це стосується соціально-економічної політики, спрямованої на нівелювання міжрегіональних диспропорцій та усунення різноманітних територіальних конфліктів, виникнення яких є неминучим в умовах ринку. Основним нормативно-правовим актом, що регулюють розробку принципів та реалізацію регіональної політики в Україні, на сьогоднішній день є перш за все Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015р., на основі якої формуються цілі і завдання стратегії розвитку конкурентоспроможності у сфері туризму та курортів в Одеському регіоні (див.табл.1).

Реалізація окреслених завдань пріоритетів стратегії розвитку сприятиме:

- задоволенню потреб населення у отриманні якісних туристичних, санаторно-курортних та рекреаційних послуг і, одночасно, зростанню прибутковості суб'єктів бізнесу;
- дбайливому ставленню та раціональному використанню унікальних природних ресурсів, збереженню та відтворенню природних ландшафтів.

При цьому, при розробці програм розвитку регіонів, на основі врахування специфіки природних умов місцевості, історичних і національних тенденцій, рівня соціально-економічного розвитку території і ступеня змінності її природного середовища, необхідно намагатися досягти узгодження стратегічних цілей соціально-економічного розвитку із завданнями ефективної охорони навколишнього середовища, оптимального поєднання галузевих і територіальних інтересів, реалізації міжгалузевого підходу до раціонального використання і відтворення природних ресурсів, комплексного вирішення територіальних

соціально-економічних і екологічних проблем і т.д.

Таблиця 1

Стратегічні цілі та завдання розвитку конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери в Одеському регіоні

<p>1. Підвищення якості та конкурентоспроможності туристичного продукту</p>	<p>1.1. Модернізація та реконструкція існуючої матеріально-технічної бази об'єктів туристичної інфраструктури, доведення їх оснащення до міжнародних вимог.</p>
	<p>1.2. Розширення номенклатури туристично-рекреаційних послуг (розвиток та підтримка круїзного морського, річкового, яхтингового, лікувально-оздоровчого, ділового, культурного, історико-пізнавального, спортивного та розважального, екологічного та сільського видів туризму).</p> <p>1.3. Підвищення рівня інноваційності рекреаційного продукту.</p> <p>1.4. Підвищення рівня професійної підготовки фахівців туристично-рекреаційної сфери з метою доведення рівня якості обслуговування до міжнародних стандартів.</p> <p>1.5. Забезпечення перепідготовки персоналу рекреаційно-туристичного комплексу з метою забезпечення обслуговування іноземних відвідувачів.</p> <p>1.6. Впровадження на ринку туристично-рекреаційних послуг прогресивних технологій обслуговування.</p> <p>1.7. Сприяння будівництву нових сучасних об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури.</p> <p>1.8. Покращання зони відпочинку на морському узбережжі.</p> <p>1.9. Реставрація пам'яток історичної та культурної спадщини.</p> <p>1.10. Розвиток інфраструктури курортів, утримання та благоустрій парків, пляжів, загальнокультурних закладів.</p> <p>1.11. Розвиток розгалуженої мережі організацій та установ, що надають екскурсійні, культурно-розважальні, оздоровчі та інші послуги.</p>
<p>2. Раціональне використання рекреаційного потенціалу регіону</p>	<p>2.1. Створення курортно-рекреаційного кадастру для визначення можливостей та обмежень у використанні курортно-рекреаційних та земельних ресурсів з визначенням перспектив та переваг територіального розвитку.</p> <p>2.2. Формування конкурентоспроможних кластерів у рекреаційній та туристичній сферах.</p> <p>2.3. Стратегічне планування розвитку прибережних територій, розробка схем</p> <p>2.4. функціонального зонування прибережної полоси.</p> <p>2.5. Інвентаризація та впорядкування земель рекреаційного і природоохоронного призначення.</p> <p>2.6. Оптимізація використання прибережних територій відповідно до екологічних норм та пріоритетів регіону, в тому числі прийняття рішень про оголошення природних територій курортами місцевого значення, зокрема, в Овідіопольському районі.</p> <p>2.7. Збереження, захист та відтворення унікальної флори та фауни, природних ландшафтів.</p> <p>2.8. Екологічний благоустрій ландшафтних парків, природно-заповідного фонду.</p> <p>2.9. Оцінка впливу та розробка заходів щодо адаптації до змін кліматично-рекреаційного потенціалу регіону, що відбуваються.</p>
<p>3. Розвиток регіональної інформаційної інфраструктури щодо рекреаційних та туристичних послуг</p>	<p>3.1. Оптимізація організаційно-управлінської структури туристично-рекреаційної галузі.</p> <p>3.2. Створення центрів туристичної інформації з обслуговування туристів та відпочиваючих.</p> <p>3.3. Популяризація туристичного продукту через засоби масової інформації.</p>
<p>4. Створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу</p>	<p>4.1. Сприяння сталому розвитку малого бізнесу у туристичній сфері.</p> <p>4.2. Розвиток інфраструктури та підвищення якості ринку туристичних послуг.</p>
	<p>4.3. Створення кластерів у туристично-рекреаційній сфері.</p> <p>4.4. Впровадження та дотримання принципів „мовчазної згоди” та „єдиного вікна”.</p>

Взагалі, регіональний підхід до розгляду і вирішення будь-яких проблем (економічних, соціальних, екологічних і ін.), тобто аналіз проблем під кутом зору інтересів і потреб того або іншого регіону, можна визначити таким поняттям як «регіоналізм». Одним із перших теоретиків-регіоналістів вважається Й. Тюнен (1783-1850), який виходячи із дослідження «Ізольована держава в її відношенні до сільського господарства і національної економіки», запропонував територіально-економічні межі регіону визначати радіусом ринку [4]. Термін «регіоналізм» достатньо широко використовується в теорії і практиці міжнародних відносин і міжнародно-правового регулювання. Цей термін повною мірою застосовний до проблем регіонального (територіального) розвитку підприємництва на ринку туризму та рекреації [5].

На наш погляд, «регіоналізм» відображає в даному дослідженні у першу чергу секторальну спрямованість трансформаційного вектору економіки в туристичних регіонах України. Зміст поняття «регіоналізм» в сфері туризму та рекреації, на нашу думку може розглядатися і як регіоналізація соціальної та екологічної проблематики, як введення регіональних принципів формування цілісних економіко-екологічних систем рекреації [6]. Застосування регіональних методів вирішення проблем приводитиме до раціоналізації природокористування і охорони навколишнього середовища.

Узагальнюючи підходи щодо основних принципів та цілей регіоналізму в рекреаційно-туристичній сфері, можна визначити декілька параметрів:

1. Стимулювання розвитку регіонального туристично-рекреаційного підприємництва приносить велику вигоду: туристам — якісний турпродукт та послуги; працюючому персоналу — зарплату; бізнесменам — прибуток; регіонам — гроші за рахунок надходження до бюджету податків та зборів. Будь-яке підприємство або підприємець може отримувати прибуток від безпосередньої виробничо-комерційної діяльності, а може й за допомогою інвестування капіталів в підприємства, якими можуть бути саме туристичні підприємства регіону, через швидку оборненість засобів виробництва та високу рентабельність.

2. З економічної точки зору, велике значення має системний ефект регіонального туризму у вигляді додаткового попиту на товари та послуги [7].

Особливість туризму полягає в тому, що його розвиток сприяє формуванню нової форми споживчого попиту — попиту туристів, що приїжджають на відпочинок і придбають різноманітні туристичні товари та курортні послуги. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу може непрямо впливати на економіку та соціальну сферу в регіонах. Цей вплив називається туристським мультиплікатором, під яким, згідно з рекомендаціями статистичної комісії ВТО, розглядається «вимір економічних вигод від туризму» в частині впливу на валовий внутрішній продукт країни через туристські витрати.

При цьому доцільно виділяти наступні основні формуючі чинники впливу: стан екологічної інфраструктури туризму в регіоні; завдання інвестиційного розвитку в регіоні; напрями формування і реалізації конкурентоспроможного регіонального рекреаційно-туристичного продукту. Для подальших досліджень з напрямків розвитку, перш за все необхідно отримати картину загального стану конкурентоспроможності регіонів, яка переконує у необхідності розробки заходів щодо удосконалення стратегії регіонального розвитку [8].

Так, згідно зі щорічним рейтингом регіонів України, проведеному Фондом «Ефективного управління» та Всесвітнім економічним форумом, Одеська область у 2009-2010 роках опустилась з 3-го на 12-те місце (табл. 2). За основний показник даного рейтингу обрано індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК), що увібрав 12 складових економічного та соціального розвитку.

Застосування методології ІГК дозволяє порівнювати конкурентоспроможність регіонів України не лише між собою, а й у міжнародному контексті. Відповідно до останнього, Одеська область зайняла 95 місце. У попередньому році Одещина займала 67 позицію, що відповідає рівню Чорногорії, Казахстану і Греції, випереджаючи Румунію, Болгарію і майже всі країни СНД, за винятком Російської Федерації [8].

Індекс глобальної конкурентоспроможності 2009-2010 на регіональному і міжнародному рівнях [8]

Регіон, область	Індекс глобальної конкурентоспроможності		Міжнародне порівняння регіонів, країна
	регіональний рівень	міжнародний рівень	
м. Київ	4,21	59	Угорщина
Дніпропетровська	4,12	65	Румунія
Закарпатська	4,09	67	Уругвай
Львівська	4,09	69	Ботсвана
АР Крим	4,06	72	Казахстан
Донецька	4,06	73	Латвія
Харківська	4,04	76	Колумбія, Єгипет
Полтавська	3,98	87	Шрі-Ланка
Черкаська	3,96	88	Гамбія
Хмельницька	3,96	89	Гамбія
Запорізька	3,95	92	Гватемала, Македонія
Одеська	3,94	95	Алжир
Луганська	3,92	96	Тринідад і Тобаго
Херсонська	3,90	100	Лівія, Філіппіни
Волинська	3,88	102	Аргентина, Гондурас
Рівненська	3,87	103	Аргентина, Гондурас
Івано-Франківська	3,86	104	Аргентина, Гондурас
Сумська	3,85	106	Грузія
Житомирська	3,84	107	Грузія
Вінницька	3,77	111	Сенегал, Сербія, Сирія

Розвиток індустрії відпочинку в Одеській області стримується і через низку проблем, пов'язаних із забезпеченням рекреаційних територій доброякісною питною водою в достатній кількості, відсутністю загальних інженерних мереж каналізації, теплопостачання, споруд з очистки стічних вод та централізованих систем санітарної очистки. При цьому покращення стану об'єктів санаторно-курортної сфери за рахунок залучення інвестиційних коштів ускладнюється через те, що 52,7% від загальної кількості оздоровниць є відомчими, 21,8 % - підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України, 16,3 % - належать профспілкам, а 9,0 % - є власністю іноземних держав. Тому стратегічним орієнтиром подальшого розвитку санаторно-курортної та рекреаційної сфери Одещини має стати модернізація діючої матеріально-технічної бази санаторно-курортного комплексу, вихід на нові сегменти споживчого ринку і залучення

додаткових клієнтів шляхом запровадження таких напрямків сучасного ринку, як поліфункціональність послуг та диверсифікація власного турпродукту.

Досягнення високоефективного освоєння рекреаційного потенціалу області можна очікувати тільки за умови залучення потенційних інвесторів у будівництво комфортабельних санаторно-оздоровчих закладів та появи ініціативного власника, зацікавленого у формуванні якісно нового санаторно-курортного продукту. Звернемо увагу на то, що туристичний бізнес і зокрема готельний є доволі інвестиційно-привабливим сектором економіки регіону. За 2006-2010 роки загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, залучених у розбудову туристичної інфраструктури області, склав 188 319,80 тис. дол. США, з них 64,4 % або 121 283,30 тис. дол. США прийшло на готелі та аналогічні засоби розміщення. А загальна сума освоєних інвестицій в основний капітал підприємств галузі за цей період склала 1 666 067,0 тис. грн. [9]. У 2010 році обсяг освоєних інвестицій в основний капітал підприємств сфери туризму і рекреації досягнув найбільшого значення за останні 5 років - 657 171,0 тис. грн.

Таким чином, на нашу думку основні підходи та цілі щодо розбудови державної регіональної політики стосовно розвитку конкурентоспроможності у рекреаційно-туристичної сфери є такі: 1) Аналіз проблеми розміщення ринків рекреаційно-туристичних послуг виводить на глобальну державну мету - рішення проблеми взаємодії регіонів. 2) Раціональний територіальний поділ праці усередині й між регіонами і їхня економічна та екологічна кооперація щодо проблем охорони якості довкілля і підвищення якості туристичних послуг. 3) Реформування структури регіонального рекреаційно-туристичного комплексу, його екологізація, подолання депресивного стану, створення соціальної та екологічної інфраструктури, інвестиційного клімату. 4) Орієнтація діяльності промислових та рекреаційно-туристичних підприємств регіону на впровадження технологій «зеленої» економіки. 5) Перебудова управлінської структури регіональної рекреаційно-туристичної системи на засадах партнерства влади і бізнесу та організаційно-економічного механізму розвитку екологічної інфраструктури курортів.

Фахівцями Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України пропанується розглядати сучасну інфраструктуру рекреації як комплекс спеціалізованих підприємств і установ, окремих природоохоронних об'єктів, інженерних споруд і комунікацій, а також структурно-функціональних елементів, виробничо-технологічних систем і об'єктів соціального призначення, що формують екологічне безпечне природокористування і забезпечують охорону навколишнього природного середовища, відтворення, збереження та примноження природних ресурсів, підтримання життєвого середовища у сприятливому стані [8].

Як відомо, важливою складовою розвитку регіонального ринку послуг є діяльність малих підприємств - туроператорів і турагентів, кількість яких в Одеському регіоні на 01.01.2011р. становила 331 підприємство. Обсяг туристичного потоку по всіх підприємствах туристично-рекреаційного комплексу області впродовж останніх років становив в середньому 1,0 млн. туристів на рік, з них на частку туроператорів і турагентів припадало близько 20,0 % обслугованих туристів. Туроператорами і турагентами області за 2006-2010 роки сплачено до бюджету 26 733,07 тис. грн., а надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України за цей же період склали 12 566,22 тис. дол. США [10] (див. табл. 3). Внесок туроператорів і турагентів в загальний обсяг податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів від діяльності підприємств туристично-рекреаційної сфери області становить в середньому близько 14,0 %. Як показали дослідження даних статистики, лідируючі позиції по в'їзному виду туризму в регіональному туроперейтингу займають туристи з Великобританії, США, Німеччини, Росії і Швейцарії (див. рис.1). Так, у 2008-2010 роках кількість іноземців, які прибули з Великобританії, була найбільшою і становила у 2008 році 23,4 % від загальної кількості іноземних туристів, 25,8 % - у 2009 році та відповідно 19,3% - у 2010 році. При цьому найбільший час перебування на території області припадав на туристів із «зеленої» Швейцарії - в середньому 30,0% від загальної кількості наданих туроднів, на що варто звернути увагу щодо формування програм екологічних турів в регіоні.

Таблиця 3

Основні показники діяльності туроператорів і турагентів Одеського регіону за 2006-2010 рр. [10]

Назва показника	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
1.Кількість туроператорів, турагентів, од. з них:					
- фактично звітувало за формою 1-Тур (річна)	171	191	214	237	237
2.Кількість обслугованих туристів і екскурсантів (осіб), у тому числі:					
- іноземних туристів	56801	52228	44119	29183	34910
- туристів, які виїжджали за кордон	36181	44685	49734	30696	37628
- туристів, охоплених внутрішнім туризмом	34363	36038	33745	27557	30988
- екскурсантів	57627	73904	106241	56281	84214
3.Обсяг наданих туристичних послуг (тис.грн.)	116352,45	124147,45	150646,61	137320,29	167462,25
4.Платежі до бюджету (тис. грн.)	5508,36	5385,84	5412,42	4555,53	5870,92
5.Надходження валюти від надання туристичних послуг нерезидентам України (тис. дол.США)	2438,27	4614,31	2594,89	1429,96	1488,79

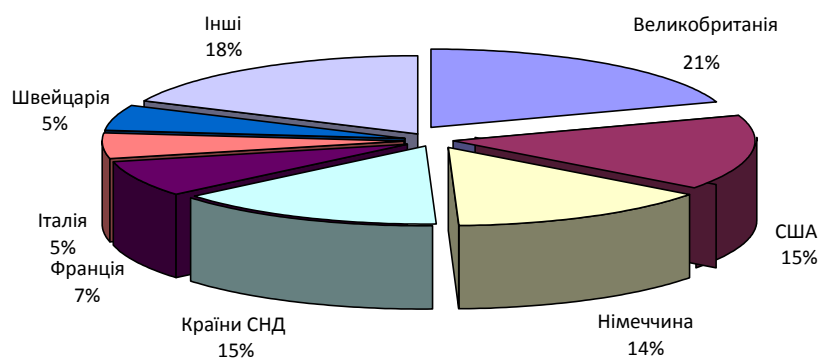


Рис.1. Кількість іноземних туристів, яким надавались турпослуги у 2006-2010 роках (за даними туроператорів Одеського регіону) [10]

Сегменти ринку міжнародного туризму в пропозиціях регіональних туроператорів представлені великою кількістю країн. Наприклад, у 2007 році Одеську область відвідали туристи з 50 країн, а вітчизняні туристи побували у 72

країнах. Міжнародні туристські потоки обслуговуються повітряним, водним, автобусним і залізничним транспортом. Безумовний лідер на регіональному ринку – авіап перевезення, які склали 84,6 % від загальної кількості обслугованих туристів.

Звернемо увагу, що структура потоку іноземних туристів свідчить про те, що понад 80,0% іноземців прибувають в регіон з метою дозвілля і відпочинку і тільки трохи більше 10,0 % - у службових цілях. Таким чином, діловий, лікувально-оздоровчий, спеціалізований, а також пригодницький, спортивний, сільський, подійний, етнографічний, екологічний туризм можуть стати перспективними напрямками для суб'єктів туристичної діяльності, які створюють регіональний туристичний продукт та формують туристично-екскурсійні маршрути. Ці види туризму та екологічна спеціалізація турів здатні привернути велику кількість туристів, якщо їх розглядати в якості пріоритетів в регіональній стратегії розвитку туризму та рекреації.

Одним із стримуючих факторів розвитку ділового туризму та інсентив-турів на сьогодні є відсутність в регіоні сучасного конгресно-виставкового центру міжнародного рівня для проведення масштабних заходів різної спрямованості. Розвиток подійного туризму матиме перспективи, якщо зусиллями відповідних структурних підрозділів місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування будуть визначені ключові події року з будь-якої тематики та забезпечуватиметься їх якісна і своєчасна рекламна підтримка. Розробка і проведення масштабних знакових заходів в культурному, науковому, спортивному житті територіальних громад, нових святкових програм, конференцій, конгресів, "круглих столів" привертатимуть велику кількість учасників і гостей. Крім того, подійний і діловий туризм здатні зняти таку актуальну для нашого регіону проблему, як сезонний чинник в туризмі. Слід зазначити, що внутрішні туристичні потоки є доволі нестабільними. Якщо у 2007 році кількість туристів з інших регіонів України, які відвідали Одеську область, скориставшись послугами туроператорів та турагентів, становила 36,0 тис. осіб, то у 2008 році їх кількість зменшилась на 6,3 % , а у 2009 році – на 18,3 %. Така

ситуація є свідченням недостатньої інформованості українських туристів про регіональний туристичний продукт та його складові, що пов'язано з низьким рівнем і якістю просування туристичних можливостей області на внутрішньому турринку (участь у тематичних туристично-виставкових заходах, організація рекламних турів, реклама в засобах масової інформації) та високими цінами на послуги, які є складовими туристичного продукту (проживання, харчування, транспортні витрати тощо). Рівень цін на більшість туристичних послуг внутрішнього туризму і відпочинку зрівнявся, а інколи навіть і перевищує, рівень цін на аналогічні пропозиції по виїзному туризму. Це гальмує розвиток ринку внутрішнього туризму, оскільки різноманітність міжнародних туристських пропозицій, висока якість послуг та обслуговування на зарубіжних курортах робить пропозиції регіональних турпідприємств неконкурентоспроможними.

Проблемним питанням екологізації туристичної інфраструктури області є незадовільний стан значної кількості об'єктів туристичних відвідувань, які представляють інтерес для туристів. Необхідно вживати системних заходів щодо збереження таких пам'яток як: Аккерманська фортеця (м. Білгород-Дністровський), садиба Куріса (Комінтернівський район), будинки Лібмана, Русова, будівлі Англійського клубу (м. Одеса) тощо. Особливої уваги у цьому контексті потребує садиба Куріса, яка з кожним роком руйнується, втрачаючи свою інвестиційну привабливість. Доцільно розробити інвестиційні пропозиції щодо реконструкції та пристосування під туристичні цілі «зелені» садиби Куріса з визначенням чітких вимог щодо дотримання інвестором пам'ятко-охоронного та екологічного законодавства та надання йому права на реалізацію підприємницької ініціативи (відкриття палац-готелю, екоготелю чи приватного музею, арт-галереї тощо).

Починаючи з 2006 року, активізувався споживчий попит вітчизняних туристів на закордонні тури. Кількість закордонних туристів зросла з 36,1 тис. осіб у 2006 році до 49,7 тис. осіб у 2008 році. Винятком став 2009 рік, коли кількість бажаючих відпочити за кордоном зменшилась порівняно з 2008 роком на 19,0 тис. осіб, та вже у 2010 році обсяг виїзного туристичного потоку

збільшився у порівнянні з 2009 роком на 22,5 %. Перелік країн, в яких відпочиває переважна більшість вітчизняних туристів, вже є традиційним. Це Туреччина (40,0 %) Єгипет (20,0 %), Чехія (3,8%), Таїланд (3,4) і Угорщина (2,8 %). Туристично-рекреаційний комплекс цих країн - лідерів по прийому українських туристів, формувався десятиліттями і тому вважається найбільш вигідним за критерієм "ціна-якість". Особливо привабливим є відпочинок на закордонних пляжних курортах. За оцінками експертів пляжний туризм займає 50,0-55,0 % від загального обсягу туристичних потоків. І в цьому сенсі Одеський регіон, маючи значний потенціал у сфері морського відпочинку – майже 180 км піщаних пляжів, може зайняти належне місце серед популярних пляжних курортів, за умови якщо вживатимуться заходи з розвитку інфраструктурних об'єктів та підвищення сервісного обслуговування відпочиваючих. Популярність зарубіжного туризму також пов'язана з розвинутою мережею атракцій. У сучасному світовому туризмі сектор розваг та атракцій, представлений, в першу чергу, тематичними парками складає серйозну конкуренцію традиційним культурно-історичним і природним об'єктам. Тематичні парки поєднують в собі розважальні й інформаційно-пізнавальні сторони, що робить їх центрами сімейного і молодіжного відпочинку. З точки зору економічних вигод, успіх таких парків пов'язаний з продуманою ціновою політикою, яка передбачає наявність єдиних вхідних квитків з певним комплексом послуг. Затребуваність екопарків в туризмі також пояснюється застосуванням сучасних маркетингових прийомів, всебічним опрацюванням проектів створення і оновлення екопарків, атракціонів, поєднанням різноманітності і простоти надання послуг високої якості. Сьогодні в Одеському регіоні відсутні приклади вдало реалізованих масштабних проектів у сфері тематичних екопарків з обсягами інвестицій, порівняними з російськими і європейськими аналогами. Так, наприклад, на будівництво розважального екокомплексу "Дивоострів" (Санкт-Петербург) було витрачено 50,0 млн. дол. США, Євродіснейленду (Франція) - 3,2 млрд. дол., Леголенда (Великобританія) - 130 млн. дол., Порт Авентура (Іспанія) - 458,0 млрд. дол. Формування індустрії «зеленого» відпочинку в регіоні має стати найближчою перспективою.

Інвестиційна привабливість цього бізнесу полягає в неосвоєності ринку, малих термінах окупності проектів (6-8 років) і їх високій віддачі. Станом на 01.01 2010 року в Одеському регіоні майже в 5 раз звеличилась рекреаційна площа національних природних парків, але структурних змін в наданні «зелених» туристично-рекреаційних послуг порівняно з 2000р. в діяльності парків та мисливських угідь не виявлено, хоча обсяги платних послуг виросли майже у 10 разів, у т.ч. за рахунок мисливських послуг з полювання [10] (див. табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка розвитку рекреаційної площі природних парків та обсягів послуг лісового господарства і природних парків в Одеському регіоні за 1990-2010р.р.

	Обсяги продукції, робіт та послуг лісового господарства (у фактичних цінах), млн. грн.	Площа мисливських угідь, тис.га	національні природні парки	
			кількість	площа, тис.га
1990	...	2923,0	1	14,9
1991	...	2887,0	1	14,9
1992	...	2937,0	1	14,9
1993	...	2960,0	1	14,9
1994	...	2867,0	1	14,9
1995	...	2768,0	1	14,9
1996	2,3	2790,9	1	14,9
1997	2,4	2867,1	1	14,9
1998	3,1	2866,2	1	14,9
1999	3,3	2393,6	1	46,4
2000	4,4	2391,3	1	46,4
2001	6,8	2429,9	1	46,4
2002	12,0	2413,2	1	46,4
2003	8,4	2426,4	1	46,4
2004	16,7	2426,1	1	46,4
2005	21,7	2425,5	1	50,3
2006	28,4	2425,6	1	50,3
2007	34,8	2425,7	1	49,7
2008	36,9	2416,9	2	71,0
2009	35,9	2500,8	2	71,0
2010	42,7	2535,2	2	71,6

В 21–му сторіччі, туризм став одним з найбільш важливих секторів світової «зеленої» економіки. Про це заявила 11 жовтня 2011 року перший заступник генерального секретаря ООН Аша-Роуз Мігир, виступаючи на 19-ій сесії Генеральної асамблеї UNWTO. За її словами, для однієї третини країн, що розвиваються, туризм є основним експортним сектором, і ця галузь зберігає стійкість в умовах глобальної економічної кризи. Сьогодні туризм, як сектор,

представляє 5% світового ВВП, виробляє близько 30% загального об'єму світового експорту послуг і створює одне з кожних 12 робочих місць в світі. Вона підкреслила, що туризм володіє величезним потенціалом для сприяння досягненню Цілей розвитку тисячоліття і відзначила, що, не дивлячись на важливу роль туризму, уряди держав не виділяють достатніх засобів для фінансування цього сектора [11].

В цьому сенсі звернемо увагу на закордонний досвід. Світова організація туризму оприлюднила звіт про головні та найпопулярніші туристичні напрямки світу у 2010 році. Зокрема, у десятці топ-туристичних напрямків у 2010 році відбулися зміни. Серед топ-десяти найпопулярніших туристичних напрямків світу на першому місці залишається Франція, на другому – США, третє займає Китай, за ним іде Іспанія (яка у 2010 році отримала найбільші доходи від туризму серед країн Європи), Італія, Великобританія, Туреччина, Німеччина, Малайзія та Мексика. Популярність європейських країн для туристів оцінили за 13-бальною шкалою. Зокрема, до десятки лідерів минулого року увійшли: Іспанія (12,9), Франція (11,4), Італія (9,5), Німеччина (8,5), Великобританія (7,4), Туреччина (5,1), Австрія (4,6), Швеція (3,7), Нідерланди (3,2) та Греція (3,1). Серед майже 50-ти країн Європи, Україна отримала 0,9 бала і опинилася на 23 місці, обігнавши за кількістю туристів Фінляндію, Словаччину, Словенію, Кіпр, Латвію та Мальту. Росія зайняла 15-те місце у рейтингу отримавши 2,2 бали. В 10-ку найактивніших туристів світу увійшли німці, американці, китайці, британці, французи, канадці, японці, італійці, росіяни та австралійці. Світова організація туризму наголошує, що головними напрямками туризму до 2020 року залишатимуться Європа (717 млн. туристів), Далекий Схід (397 млн. туристів) та Америка (282 млн. туристів) [12].

Підготовка до проведення в Україні Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році (далі – Євро-2012) стала значним поштовхом для розвитку туризму. Наявний природний і культурний та набутий під час підготовки до футбольного чемпіонату інфраструктурний потенціал виводить Україну на новий рівень розвитку туристичної індустрії. Основними здобутками процесу підготовки

туристичної індустрії до Євро-2012 є реконструкція аеропортів, залізничних вокзалів та транспортної сфери, істотна розбудова готельного господарства та альтернативних засобів розміщення туристів, поява систем вуличного і туристичного ознакування у містах, розвиток інформаційного та рекламного забезпечення туристичної галузі. В той же час, треба привернути увагу фахівців галузі до проблем ефективного використання рекреаційно-туристичного потенціалу України безпосередньо після проведення Євро-2012.

Так, незважаючи на значний туристичний потенціал регіонів України, починаючи з 2009 р. спостерігається зменшення обсягу внутрішнього туристичного потоку. Якщо у 2007 р. порівняно з 2006 р. кількість внутрішніх туристів зросла у 2 рази і становила 2155,3 тис. осіб, то у 2009 р. кількість внутрішніх туристів становила 1094,2 тис., а у 2010 р. ще майже на 50 % менше – 649,3 тис. осіб. Негативною тенденцією є те, що зменшення обсягу внутрішнього туризму у 2010 р. порівняно з 2009 р. відбулося за рахунок скорочення туристів, метою яких було дозвілля, відпочинок, спортивно-оздоровчий туризм (див. табл.5). Регіонами України, які найбільше охоплені внутрішнім туризмом та екскурсійною діяльністю, є: АР Крим (144,1 тис. туристів та 414,8 тис. екскурсантів), Волинська (відповідно 40,3 тис. та 27,5 тис.), Дніпропетровська (55,5 тис. та 25,8 тис.), Донецька (75,3 тис. та 30,9 тис.), Запорізька (46,2 тис. та 55,1 тис.), Івано-Франківська (40,3 тис. та 646,5 тис.), Львівська (41,7 тис. та 56,1 тис.), Одеська (31 тис. та 84,2 тис.), Харківська (50,3 тис. та 29,2 тис.), Херсонська (84,6 тис. та 25 тис.), Хмельницька (46,8 тис. та 50 тис.) області (див.табл. 6). Таким чином, майже половина території України охоплені активним внутрішнім туризмом. Втім, його обсяги зменшуються, що пов'язане з: поступовою лібералізацією візового режиму і доступністю туристичних поїздок за кордон; підвищенням матеріального добробуту громадян України; нижчим рівнем сервісу в Україні порівняно з європейськими країнами; розвитком транспортної системи та нових напрямів, що створює додаткові можливості для здійснення подорожей за кордон.

Таблиця 5

Розподіл туристів за категоріями та метою відвідування у 2009-2010 рр. [10]

Показники		Загальна кількість туристів		Особи, охоплені внутрішнім туризмом	
		2009	2010	2009	2010
Усього туристів, осіб		2290097	2280757	1094170	649299
У тому числі за метою відвідування					
-служба, ділова, бізнес, навчання	осіб	343010	290795	142816	175936
	%	15,0	12,8	13,0	27,0
- дозвілля, відпочинок, спортивно-оздоровчий туризм	осіб	1791501	1823224	856905	374426
	%	78,2	79,9	78,3	57,7
- лікування	осіб	110557	119401	72072	74270
	%	4,8	5,2	6,6	11,4
- спеціалізований туризм	осіб	6450	6332	1012	996
	%	0,3	0,3	0,1	0,2
- інші	осіб	38579	41005	21365	23671
	%	1,7	1,8	2,0	3,7

Позитивний вплив підготовки та проведення Євро-2012 в Україні можна відзначити у сфері готельного господарства та його інфраструктури. Так, на ринок України вийшли всесвітньо відомі готельні мережі (Sheraton, Hilton, Ibis, Reikartz, Ramada Worldwide, Radisson, Inter-Continental, Hyatt International, Marriott International, Accor Group, Magic Life, Rixos, Kempinski Hotels&Resorts, Fairmont Raffles Hotels International, Continent Hotels & Resort, Park Inn, Orbis, Rival Hotels, Comfort Green Hotels Holiday Inn).

Таблиця 6

Кількість туристів та екскурсантів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності у 2010 році, за регіонами, осіб [10]

Регіони України	Усього туристів, осіб	У тому числі охоплених внутрішнім туризмом, осіб	Усього екскурсантів, осіб
Україна	2280757	649299	1953497
АР Крим	248750	144127	414789
Вінницька	38846	22511	21083
Волинська	52041	40280	27481
Дніпропетровська	105413	55503	25812

Донецька	138833	75258	30852
Житомирська	15875	10401	6244
Закарпатська	52080	32232	22053
Запорізька	88821	46227	55067
Івано-Франківська	53333	40296	646465
Київська	30088	10395	3573
Кіровоградська	19224	13488	6858
Луганська	35880	22414	20062
Львівська	153939	41705	56045
Миколаївська	35929	24016	11525
Одеська	103526	30988	84214
Полтавська	43049	26419	23656
Рівненська	39702	31906	11224
Сумська	45172	32977	40788
Тернопільська	19949	13389	13719
Харківська	138440	50253	29185
Херсонська	94156	84616	24497
Хмельницька	59806	46794	49744
Черкаська	36289	27317	24524
Чернівецька	64084	36732	6268
Чернігівська	24234	14911	10769
м. Київ	2047329	325936	63627
м. Севастополь	188572	93239	223373

Відповідно до змін, внесених у Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств», спрямованих на допомогу розвитку готельного та курортного господарства, з 01.01.2011 р. готельні підприємства звільняються від оподаткування прибутку підприємств, отриманого ними від надання готельних послуг у готелях категорій «п'ять зірок», «чотири зірки» та «три зірки», якщо вони (у тому числі новозбудовані чи реконструйовані або в яких проведено капітальний ремонт чи реставрація існуючих будівель і споруд) були введені в експлуатацію до 1 вересня 2012 року.

В той же час, тренди туристичних потоків в Україні за 2000-2011р.р. (див. табл. 7), свідчить про значні потенційні можливості щодо збільшення прийому внутрішніх та іноземних туристів в країні загалом за рахунок диверсифікації видів

туристичних пропозицій та активизації підприємницького руху в туристичних регіонах.

Таблиця 7

Туристичні потоки в Україні за 2000-2011р.р. (тис. чол.) [10]

	Кількість громадян України, які виїжджали за кордон - усього	Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну – усього	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України– усього	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсав
				іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	13422320	6430940	2013998	377871	285353	1350774	1643955
2001	14849033	9174166	2175090	416186	271281	1487623	874233
2002	14729444	10516665	2265317	417729	302632	1544956	1991688
2003	14794932	12513883	2856983	590641	344 332	1922010	2690810
2004	15487571	15629213	1890370	436311	441798	1012261	502031
2005	16453704	17630760	1825649	326389	566942	932318	1704562
2006	16875256	18935775	2206498	299125	868228	1039145	1768790
2007	17334653	23122157	2863820	372455	336049	2155316	2393064
2008	15498567	25449078	3041655	372752	1282023	1386880	2405809
2009	15333949	20798342	2290097	282287	913640	1094170	1909360
2010	17180034	21203327	2280757	335835	1295623	649299	1953497
2011	19773143	21415296					

Але, будь-яка цивілізована держава для того, що б отримувати від туризму доходи до бюджету, повинна вкладати кошти в дослідження привабливості своїх територій, оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, розробки програм розвитку туристичного бізнесу малих та середніх підприємств, інноваційних проектів облаштування інфраструктури курортних регіонів і туристичних центрів та курортнополісів, в інформаційне забезпечення просування територій прийому туристів.

Як відомо, основу туристичної інфраструктури складають засоби тимчасового розміщення, під якими розуміється будь-який об'єкт з надання послуг тимчасового проживання, включно санаторії. За даними статистики та інформацією місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування станом на 1 січня 2010 року в Одеської області налічувалось 940 різних закладів туристично-рекреаційного та оздоровчого призначення, у тому числі 197 підприємств готельного комплексу та 55 санаторно-курортних закладів. Починаючи з 2005, року загальна кількість закладів тимчасового розміщення в

області збільшилась на 153 об'єкти. Тенденцією останніх років є відкриття невеликих приватних готелів потужністю 20-35 місць. В області сформовано одну з перших вітчизняних готельних мереж – "Чорне море", яка нараховує 6 готелів, що відповідають категоріям 4 і 3 зірки. Сучасні готельні підприємства, окрім послуг з розміщення стали пропонувати мінімальний набір оздоровчих і лікувальних процедур (масаж, фітнес та SPA-процедури, стоматологія тощо).

Структура та динаміка розвитку санаторно-курортних та оздоровчих закладів за даними статистики на 01.01.2011р. наведено в табл.2.8. На відміну від туроператорів, до послуг яких вдаються, насамперед, громадяни з країн далекого зарубіжжя, переважну більшість іноземців, які розміщуються в готелях, санаторно-курортних і оздоровчих закладах області, становлять громадяни з сусідніх країн - Росії, Білорусі і Молдови.

Як свідчать данні регіональної статистики, найбільш привабливим сектором щодо приватних інвестицій, пропозицій щодо оздоровлення туристів цих країн в курортний сезон, залишаються бази відпочинку і заклади гостинності різної форми власності та підпорядкованості, темп росту яких складає майже 57% порівняно з 1995р. (див. табл. 8). В той же час, розвиток туристичної інфраструктури області, за умови збільшення загальної кількості закладів розміщення, стримується через дефіцит готелів у доступному сегменті, орієнтованих на масовий туризм (молодіжні хостели, готелі категорії 1 і 2-х зірок). Суттєвою проблемою індустрії гостинності є діяльність власників індивідуальних засобів розміщення (дачі, котеджі, гостьові будинки тощо), більшість з яких надають послуги розміщення без декларування своїх доходів і сплати податків, створюючи цим самим неконкурентне бізнес-середовище відносно легально діючих учасників ринку [13]. Рівень завантаженості підприємств готельного комплексу області ще не відповідає загальноприйнятому у світовій практиці. Для місцевих засобів розміщення, в залежності від їх потужності, коефіцієнт використання місткості варіює в межах 0,16-0,19, що свідчить про недостатню ефективність роботи підприємств готельного комплексу.

Таблиця 8

Динаміка розвитку санаторних та курортно-оздоровчих закладів Одеського регіону за 1995-2010р.р. [10]

	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку		Дитячі оздоровчі табори	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
1995	45	17,2	16	1,4	8	2,6	213	26,6	396	8,4
1996	44	16,1	15	1,2	6	2,4	211	26,1	334	9,6
1997	37	15,8	12	1,0	6	2,4	185	24,0	326	9,4
1998	37	15,4	11	0,9	8	3,2	255	26,7	358	9,6
1999	38	15,6	12	0,9	8	2,5	291	28,1	296	11,3
2000	37	15,1	12	1,1	8	2,0	281	31,2	406	8,7
2001	35	14,2	13	1,2	10	1,7	297	32,5	439	9,9
2002	33	14,5	12	1,3	12	2,2	316	35,6	61	11,9
2003	35	14,7	11	1,2	12	2,1	322	36,9	883	11,1
2004	36	14,5	11	1,1	13	2,3	319	36,1	947	11,4
2005	37	14,6	9	1,2	13	2,1	309	34,7	1116	11,5
2006	37	14,5	9	1,1	13	2,1	333	36,3	1175	13,1
2007	37	14,8	9	1,1	12	2,0	362	38,2	1190	15,4
2008	37	14,2	9	1,0	11	2,3	375	38,0	1247	13,0
2009	37	13,4	9	1,1	10	2,0	378	37,7	1121	11,4
2010	35	13,2	9	1,2	8	1,5	373	36,8	1073	12,8

Окремі готелі мають досить високий рівень завантаженості, як правило, вони розташовані у центральній і приморській частинах м. Одеси, однак більшість готелів не вкладається в нормативні значення. У світовій практиці рівень коефіцієнта завантаженості готелів коливається від 0,45 до 0,65 і вище. Незважаючи на існуючі на сьогодні проблеми щодо цілорічного завантаження діючих готелів, доходи суб'єктів господарювання від надання послуг розміщення щороку збільшуються. Так, загальна сума доходу отриманого підприємствами готельного комплексу області у 2010 році, становила 314 251,9 тис. грн., що у 2,3 рази більше порівняно з 2006 роком. При цьому обсяг податкових надходжень від діяльності готелів та аналогічних засобів розміщення у 2010 році склав 23 600,1 тис. грн., що на 3 097,5 тис. грн. або на 15,1 % більше у порівнянні з 2009 роком [13]. При цьому готелі бюджетних категорій показують кращі результати завантаження, чим готелі інших категорій. Проте рівень завантаження готелів середнього рівня категорій, залишається також позитивним. Хороший показник

рівня попиту на готельні послуги дозволяє отельерам підтримувати зростання середньодобової вартості розміщення. Готелі вищої категорії добилися відмінних показників зростання завдяки великій ціновій еластичності, що дозволяє встановлювати сприятливі ціни для туристів. Крім того, готелі вищих категорій розраховані на забезпеченішу клієнтуру, включаючи ділових мандрівників і високопоставлених осіб. Конкуренціоспроможні системи управління готелем і канали розподілу є відмінними інструментами для підвищення рівня прибутковості без істотної зміни стандартних тарифів за готельний номер. Професійне управління доходами і каналами розподілу є одним з найважливіших інструментів конкуренції в сфері гостинності регіону, які дозволяють використовувати можливість для збільшення доходів без зміни встановлених тарифів на номери.

Дослідження показує, що країни ЄС розділені на три категорії: перша категорія включає країни, які випробовують короткостроковий період економічного спаду (Німеччина, Швеція), друга – країни, що займають золоту середину і що знаходяться в стані стабілізації, третя – країни, що відрізняються великими темпами зростання (Португалія, Нідерланди, Польща). Нідерланди – єдина країна, яка продемонструвала двозначне зростання прибутковості в розрахунку на номер протягом річного періоду, маючи стабільний рівень середньої вартості номера в 2011р. [14].

Однак, визначити реальну кількісну оцінку економічного вкладу підприємств туристичної індустрії в регіональний і загальний валовий внутрішній продукт, в інші макроекономічні показники немає можливості. Насамперед, це пов'язано з тим, що до органів статистики не звітували власники (орендарі) засобів тимчасового розміщення (бази відпочинку, готелі, кемпінги, мотелі), які, будучи фізичними особами-підприємцями, працювали за спрощеною системою оподаткування.

Так, із 197 підприємств готельного типу, які діяли в Одеської області у 2010 році, до органів статистики за формою 1-Готель (річна) звітувало тільки 81, а в 2000р. - 96 готелів. Готелі регіону також не досягли рівня завантаження порівняно

з 2007р. (див.табл. 9). Складність полягає ще й в тому, що на сьогодні в Україні немає єдиної методології туристської галузевої статистики, яка б дозволяла одержувати й узагальнювати масиви даних по туристично-рекреаційній та готельній сфері як юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців в регіонах, тому маємо розбіжність даних в дослідженнях. В той же час, інфраструктура розміщення туристів в регіоні зменшилась на 15 категорійних готелів порівняно з 2000 р. [15]. Ринкові трансформації в сфері гостинності, змусило державні структури звернути увагу на стан розвитку готельного господарства в Україні. При цьому, як ніколи виникають питання пов'язані з державним регулюванням надання готельних послуг засобами розміщення, розташованими на території регіонів України. В Україні настав час на професійному рівні провести відповідні роботи по приведенню законодавчо-нормативної бази в галузі рекреації та туризму до сучасних вимог. І в першу чергу, це необхідно зробити з підготовкою блоку нормативних документів по запровадженню обов'язкової державної системи категоризації готелів та інших засобів розміщення. Існуюча сьогодні обов'язкова сертифікація на вимоги безпеки та добровільна сертифікація послуг з розміщення на підтвердження відповідності готелю або аналогічного йому засобу розміщення вимогам певної категорії не є досконалыми. За 11 років дії Правил обов'язкової сертифікації послуг з тимчасового розміщення (проживання), за даними Держкомстата в Україні діє та пройшло сертифікацію всього 1648 готелів та аналогічних засобів розміщення, наприклад у АР Крим – 96, в Івано-Франківській області – 37 і т.д. Хоча за неофіційними даними тільки у м. Яремча (Івано-Франківська обл.) надають свої послуги більше ніж 90 готелів, з них отримали свідоцтво на відповідність категорії (зірковості) всього 4. В Україні процедура отримання сертифікату на відповідність безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їх майна та охорони довкілля є досить заплутаною, та на думку фахівців сфери гостинності, корумпованою, що не дозволяє прозоро розвиватися готельному бізнесу та тримає його у «тіні».

Таблиця 9

Динаміка розвитку готелів та інших закладів для тимчасового проживання в Одеському регіоні за 2000-2010 рр. [10].

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість готелів та інших місць для тимчасового проживання, одиниць	96	89	83	73	74	79	76	80	81	80	81
Кількість номерів, одиниць	3674	3590	3515	3237	3195	3262	3273	3701	3952	3817	4146
Житлова площа всіх номерів, тис. м ²	75,6	70,8	73,6	67,8	72,8	75,3	76,0	84,5	89,1	84,6	89,1
Одноразова місткість, місць	8161	7685	7363	7019	6565	6619	6611	7425	7788	7541	8342
Обслуговано приїжджих, тис. осіб	243,1	262,7	267,4	255,8	267,7	289,8	295,5	298,5	241,7	213,7	207,4

В Україні процедура отримання сертифікату на відповідність безпеки для життя та здоров'я людей, захисту їх майна та охорони довкілля є досить запутаною, та на думку фахівців сфери гостинності, корумпованою, що не дозволяє прозоро розвиватися готельному бізнесу та тримає його у «тіні». Сьогодні, у жодній країні не проводяться роботи з сертифікації на вимоги безпеки. Росія відмовилась від подібної сертифікації у 2003 році, а у 2010 році ввела новий Порядок класифікації об'єктів туристичної індустрії, включаючи готелі та інші засоби розміщення, гірськолижні траси, пляжі. Великобританія, яка мала декілька видів класифікації готелів, запровадила у 2011 році Національний стандарт якості і у обов'язковому порядку всі до єдиного засобу розміщення повинні підтвердити отриману раніше відповідну категорію. Польща, Литва, Латвія та інші країни перед вступом до ЄС призвели свої нормативні документи у галузі готельного господарства до єдиних європейських стандартів. А згодом,

наприкінці 2009 року, Європейська готельно-ресторанна конфедерація затвердила єдині стандарти класифікації готелів HOTREC.

Вищевикладене свідчить про необхідність невідкладного вдосконалення законодавства України з проблем підвищення якості готельних послуг, зменшенні бюрократичних процедур у готельному бізнесі, розробки засад формування стратегії диверсифікації на підприємствах туристичного бізнесу, запровадженні обов'язкової екологічної категоризації готелів. Реформування санаторно-курортного та туристичного комплексу неможливе без змін в законодавстві країни, – це добре розуміють фахівці та органи самоврядування туристичних регіонів [16,17]. Кроком до спрощення легалізації є внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року для збільшення кількості ліжко-місць у міні-готелях із 10 до 30. Крім цього, потрібно внести зміни до Податкового кодексу України щодо впровадження сплати туристичного збору авансом (податковий патент), що дозволить істотно збільшити податкові надходження до бюджету.

Певні трансформації мають місце і в діяльності санаторно-курортного комплексу Одеської області, який дотепер потерпає від наслідків економічних перетворень, що відбулися в 90-х роках. Ринкові реформи практично зруйнували систему фінансування потреб соціального туризму профспілками, не запропонувавши нічого нового, окрім самостійного "виживання" в умовах зростаючої конкуренції. Це призвело до того, що матеріально-технічна база санаторно-курортного комплексу області, потерпаючи від постійної нестачі коштів на модернізацію і удосконалення, сильно застаріла, а створений на її основі продукт у сфері лікувально-оздоровчого туризму з кожним роком втрачає свою конкурентно-спроможність. Як свідчать дослідження, в Україні налічується 241 населений пункт, віднесений до курортних, серед яких переважна більшість знаходиться в АР Крим (131), за якою слідкують Одеська (22), Львівська (18) та Херсонська (12) області. Решта регіонів України має від 1 до 9 курортних місцевостей. В Одеській області налічується 22 курорти, розташованих переважно на чорноморському узбережжі. Так згідно джерел статистики, в табл. 10 наведено

відомості про розвиток закладів лікувально-оздоровчої спеціалізації України та Одеського регіону протягом 1970-2010 років.

Таблиця 10

Санаторно-курортний та оздоровчий фонд України та Одеського регіону
по типах закладів у 1970-2010 роках [18;19]

Типи лікувально-оздоровчих закладів	1970		1990		2005		2010	
	Усього по Україні	у т.ч. Одес. регіон	Усього по Україні	у т.ч. Одес. регіон	Усього по Україні	у т.ч. Одес. регіон	Усього по Україні	у т.ч. Одес. регіон
Санаторії, од.	483	45	505	43	524	37	510	35
- частка Одеського регіону, %		9,3		8,5		7,1		6,9
Санаторії-профілакторії, од.	266	0	556	19	291	9	234	9
- частка Одеського регіону, %		-		3,4		3,1		3,8
Будинки і пансіонати відпочинку, од.	186	16	332	15	321	13	290	8
- частка Одеського регіону, %		8,6		4,5		4,0		2,8
Бази та інші заклади відпочинку, од.	912	95	2389	367	2016	309	1977	373
- частка Одеського регіону, %		10,4		15,4		15,3		18,9
Усього лікувально-оздоровчих закладів, од.	1847	156	3782	444	3152	368	3011	425
- частка Одеського регіону, %		8,4		11,7		11,7		14,1

Проведені дослідження свідчать, що протягом останніх 40 років загальна кількість санаторно-курортних та оздоровчих закладів України збільшилася на 1164 одиниці (або в 1,6 рази), однак найбільший розвиток галузі відмічено у 1990 році (3782 заклади), після чого почався процес поступового зменшення бази оздоровлення за рахунок зміни власників, скорочення нерентабельних санаторіїв-профілакторіїв, пансіонатів, будинків і баз відпочинку. Тільки кількість санаторіїв незначно зросла у період з 1990 до 2010 року, «пік» чисельності яких був у 2005 році. Розвиток санаторно-курортного комплексу Одеського регіону за 1970-2010 роки також характеризується розширенням системи вищеназваних закладів – на 256 одиниць (або у 2,7 рази). Як і на загальнодержавному рівні, максимальна

кількість лікувально-оздоровчих установ Одещини зареєстрована перед розпадом СРСР – 444 од. Негативною тенденцією, що простежується на протязі досліджуваних 40 років, є зниження частки санаторіїв (з 9,3% до 6,9%), пансіонатів і будинків відпочину (з 8,6% до 2,8%) Одеського регіону в показниках санаторно-курортної бази України. Позитивним явищем слід відмітити збільшення кількості баз відпочинку, розташованих в Одеському регіоні, - з 95 до 373 одиниць (або у 3,9 рази), саме за рахунок яких забезпечено загальний ріст лікувально-оздоровчої бази Одещини [18; 19]. Динаміка туристичного потоку свідчить, що в Одеському регіоні в 2011-2012 р.р. зростає кількість екскурсантів за рахунок круїзних туристів (див. табл. 11).

Таблиця 11

Динаміка туристичного потоку в Одеському регіоні в 2000-2012 р.р.

	Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, усього тис. осіб	Із загальної кількості туристів:			Кількість екскурсантів
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи	
2000	242423	77332	25291	139800	68761
2001	266676	71490	20646	174540	52452
2002	284026	81413	17445	185168	48764
2003	383576	122860	19019	241697	73518
2004	110638	58745	27461	24432	45727
2005	117669	53514	29717	34438	63340
2006	127345	56801	36181	34363	57627
2007	133038	52228	44765	36045	73904
2008	127598	44119	49734	33745	106241
2009	87436	29183	30696	27557	56281
2010	103526	34910	37628	30988	84214
2011	76066	17136	32321	26609	108892
2012	65129	9807	36726	18596	137912

6.2. Екологізація туризму та рекреації – стратегічний напрям підвищення конкурентоспроможності туристичного регіону

Згідно з висновками експертів UNWTO і UNEP, викладених у доповіді «Туризм і зелена економіка», сценарій розвитку територій за програмою «зелених інвестицій», дозволить до 2050 року скоротити енергоспоживання в туристській

сфері на 44 %, а емісії CO₂ на 52%. Досягти такого ефекту можливе, використовуючи комбінацію заходів, серед яких: технологічні інновації, перехід до екологічного транспорту і ефективний енергетичний та екологічний менеджмент в готельній та туристичній сфері. Важливу роль при цьому відіграватиме і зміна в поведінці туристів - перехід до екологічно свідомого вибору мети подорожі, перевагу ближніх поїздок і адекватний вибір транспортних засобів. Відносно молодий формою розвитку екотуризму в світі є зелені маршрути - Greenways - багатофункціональні маршрути для пересування по них не моторизованими транспортними засобами, що пролягають уздовж природних коридорів, історичних торгових шляхів, річок і залізниць. Такі маршрути координуються місцевими громадами з метою спонукання до сталого розвитку та пропаганди здорового способу життя.

На виконання вимог законів України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» та «Про екологічну мережу України» у 2005 році рішенням Одеської обласної ради від 18.11.2005 р. № 705-IV було затверджено «Програму формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005-2015 роки» (далі - Програма). Національна екологічна мережа Одеської області включає частину земель, на яких збереглися майже незмінні чи частково змінені природні ландшафти. Розроблений проект регіональної схеми включає структурні елементи екомережі у складі ключових, сполучних, буферних та відновлюваних територій з визначенням природних коридорів регіонального, національного та міжнародного значення.

Ключові території забезпечують збереження найбільш цінних і типових для регіону компонентів ландшафтного та біорізноманіття (це об'єкти та території ПЗФ, території та землі які є місцями перебування чи зростання видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної та Зеленої книги України, водно-болотні угіддя). Сполучні території (екокоридори) поєднують між собою ключові території, забезпечують міграцію тварин та обмін генетичного матеріалу (це землі водного, лісового фонду, полезахисні лісові смуги та інші захисні насадження,

які не віднесені до земель лісового фонду). Буферні території забезпечують захист ключових та сполучних територій від зовнішніх впливів (це водно-болотні угіддя та землі оздоровчого і рекреаційного призначення, частково землі сільськогосподарського призначення екстенсивного використання - пасовища, луки, сіножаті тощо). Відновлювані території забезпечують формування просторової цілісності екомережі, для яких мають бути виконані першочергові заходи щодо відтворення первинного природного стану (це порушені, деградовані і малопродуктивні землі). Включення територій та об'єктів до переліку територій та об'єктів регіональної екомережі не завдає шкоди правам тих, на чий території вони розташовані та не призводить до зміни форми власності і категорії земель на відповідні земельні ділянки та інші природні ресурси, їх власника чи користувача. Схема регіональної екомережі Одеської області включає елементи екологічних мереж різних рівнів – міжнародного (Всеєвропейська екомережа), загальнодержавного (Національна екомережа України), і регіонального та визначає основні напрями для подальшої деталізації на місцевих рівнях (райони, сільські ради). З елементів Всеєвропейської екологічної мережі по території області проходить Нижньо - Дунайський природний регіон та Азово-Чорноморський. З елементів загальнодержавної екомережі України в межах Одещини проходять такі природні коридори: Азово – Чорноморський, Прибережно - Дністровський, Південно - Український, Галицько – Слобожанський, Прибережно – Бузький. Екологічними коридорами регіонального рівня визначено Кодимсько – Савранський, Кодимсько - Слобідсько – Байталівський, Слобідсько – Ягорлицький, Кучурганський, Велико - Куяльницький, Тилігульський, Нижньо – Дунайський, Ялпузький, Катлабузький, Киргиз – Китайський, Сасик – Когильницький, Хаджидерський та Чорноморський прибережно - морський коридори. Таким чином, регіональна схема в подальшому повинна стикуватись з аналогічними схемами суміжних областей та стати складовою частиною Національної екологічної мережі України, Національних мереж Молдови і Румунії, а також Всеєвропейської екологічної мережі. З метою створення регіональної бази даних екологічної мережі Одещини та внесення

ключових і зарезервованих територій до електронної карти Одеської області, розроблено гео-бази даних територій та об'єктів природно-заповідного фонду в Одеському науково-дослідницькому та проектному інституту землеустрою. Отже соціально-економічні умови визначають тенденції розвитку, специфіку та цінність рекреаційного природокористування на територіях об'єктів ПЗФ для розвитку екологічного туризму в регіоні. Площа ПЗФ Одеського регіону на 01.01.2013 р., складає 4,57% від загальної площі ПЗФ України¹ (див. рис.2).

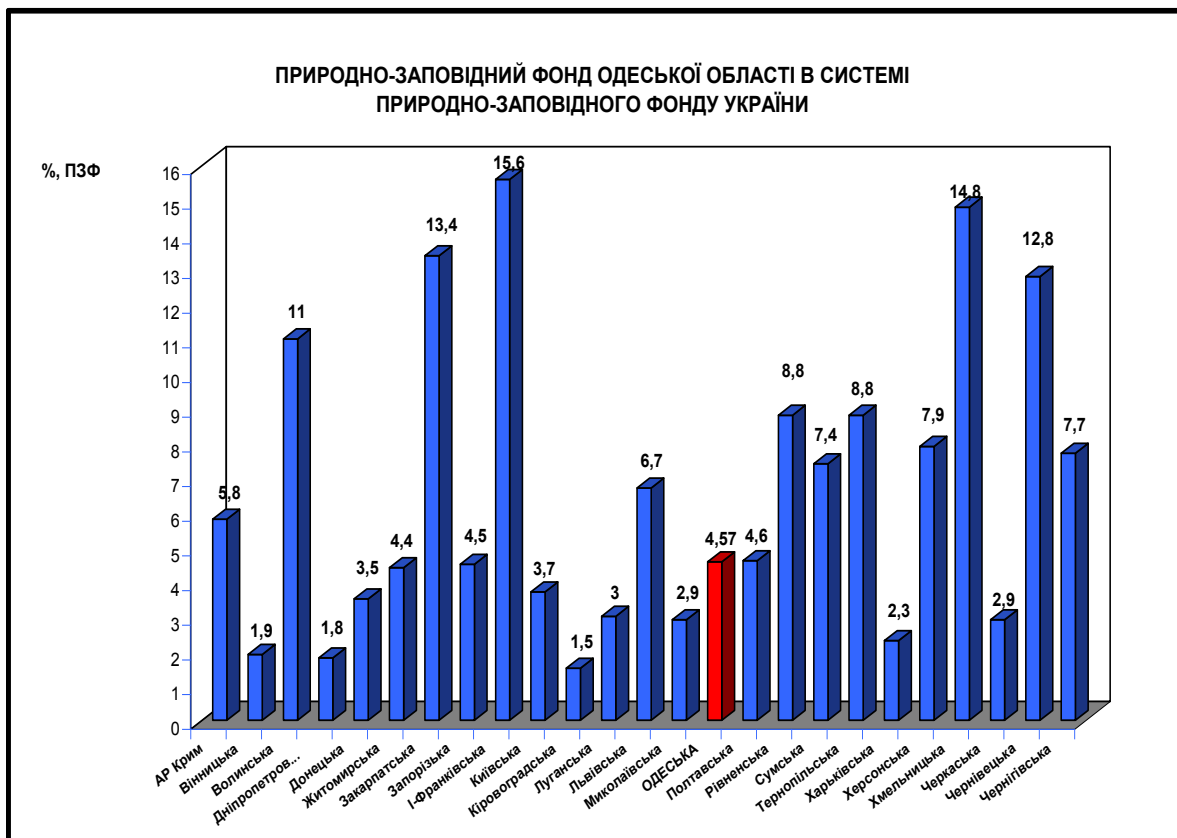


Рис. 2. Частка ПЗФ Одеського регіону в системі ПЗФ України (2012р.), %.

Звернемо увагу, що у процесі розвитку українського законодавства щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття враховуються уявлення про просторово-часову організацію природних комплексів різного таксономічного рангу, необхідність збереження різноманіття природи на видовому та системному рівні з урахуванням динамічного стану та рівня антропогенної змінності ландшафтів та інших природних комплексів, інші численні суто природничі засади. Поняття "природно-заповідний фонд" об-

¹ Екологічний паспорт регіону. [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://ecology.odessa.gov.ua/zvti/ekolog-chnij_pasport_reg-onu_2012_r-k/

грунтувалося і утверджувалося в Україні як особливий об'єкт охорони та державного управління, в якому інтегруються різні за змістом, але єдині за цільовою спрямованістю категорії природно-заповідних територій та об'єктів. Враховується і той факт, що для збереження різних типів природних об'єктів, а також для задоволення різних потреб (суто наукових, рекреаційних, збереження запасів цінних у господарському відношенні видів тварин і рослин та інші) необхідне запровадження диференційованого режиму охорони. За цих обставин є можливість забороняти не будь-яку діяльність у межах заповідних територій, а лише ту, яка не дозволяє забезпечити належним чином збереження певних природних об'єктів, завдяки чому можна уникнути зайвих конфліктів між природоохоронними та господарськими інтересами у суспільстві. Виходячи з цих та деяких інших підстав, в Україні вже давно утвердилося переконання в необхідності не лише створення та збереження відокремлених заповідних територій, а й у потребі формування репрезентативної полі-функціональної територіальної системи таких об'єктів, які за мінімального, але достатнього для інтересів охорони природи обмеження традиційної господарської діяльності у поєднанні з іншими територіями, що особливо охороняються, мають утворити в державі комплексну територіальну екологічну мережу. Для визначення цього завдання досить широко використовується термін "екологічний коридор", однак, очевидно слід вести мову про систему таких "коридорів" різного масштабу та рівня. Важливим механізмом, спрямованим на вирішення завдань заповідної справи, за достатньо скрутних економічних умов в державі, як засвідчила практика, є передбачене цим законом резервування цінних для заповідання територій. Таке резервування проводиться з метою недопущення знищення або руйнування в результаті господарської діяльності цінних природних територій та об'єктів до прийняття у встановленому порядку рішень про оголошення цих територій та об'єктів складовими частинами природно-заповідного фонду держави і виділення необхідних для цього коштів. Значення Закону України "Про природно-заповідний фонд України" полягає і в тому, що він забезпечив єдність підходів до всіх природно-заповідних територій та об'єктів в державі незалежно

від того, у віданні яких, державних чи недержавних, органів або господарюючих суб'єктів вони перебувають.

Зелені маршрути є основою для реалізації регіональних ініціатив соціального характеру і проектів, пов'язаних з охороною природи і ландшафтів, збереженням культурної спадщини, екологічним туризмом і транспортом, не забруднює навколишнє середовище в Дельті Дунаю. Так, наприклад, за даними Національного інституту статистики Румунії, близько 41 500 румунських і 40 000 іноземних туристів відвідали Дельту Дунаю в 2012 році. Румунські туристи витратили близько 280 леїв на добу за проживання, харчування та екскурсії по Дельті. Загальний дохід склав близько 10 мільйонів євро. Більшість румунських туристів відвідали Дельту самостійно, тільки 6 800 туристів звертаються до туристичним агентствам, свідчить статистика НІС. Так 41647 румунських туристів відвідали Дельту Дунаю. Всього румунські туристи витратили торік близько 1,8 млрд. євро на подорожі, з яких 79 %, або 1,4 млрд. євро були витрачені на внутрішній туризм. Слід звернути увагу на досвід Румунії щодо «озеленення» діяльності у сфері рекреації і туризму. Так, 22 серпня 2013 р. в Delta Hotel Room (Тульча) відбулося відкриття конференції за проектом «Єдиний план дій в дельті Дунаю» (PMIDD). Метою проекту є захист і поліпшення навколишнього природного середовища наступних охоронюваних територій : Біосферний заповідник Дельти Дунаю, ROSPA0031 Дельта Дунаю і природний комплекс Разім - Сіно та ROSCI0065 Дельта Дунаю. Міністерством навколишнього середовища було затверджено фінансування Оперативної секторальної програми навколишнього середовища (SOP) - «Впровадження адекватних систем управління з охорони природи». Термін реалізації : 6 червня 2013 - 30 листопада 2015 року. Загальна вартість проекту : 64577558 лей [20].

Невід'ємною складовою екологічного менеджменту в сфері туризму є стандарт управління природокористуванням ISO 14001 (EMS), створений в 1991 році Міжнародною асоціацією зі стандартизації. Стандарт ISO 14001 - це той мінімум, якого має дотримуватися кожне підприємство, щоб звести нанівець шкоду, нанесену довкіллю. Для того щоб відповідати йому, організація

зобов'язана підтвердити, що проводить спеціальну політику з охорони навколишнього середовища. У ряді країн на додаток до ISO 14001 були створені власні стандарти, наприклад, у Великобританії - BS 7750 Specification for Environmental Management Systems, в Канаді - CAN / CSA Z750 - 94 : Guidelines for an Environmental Management System, в Європейському союзі - EMAS. Крім того, у світі існує ряд організацій, що займаються розробкою і впровадженням систем екологічного менеджменту. Згідно з даними Всесвітньої туристської організації, на нинішній момент у світі діє понад 60 міжнародних програм, спрямованих на створення та підтвердження стандартів у галузі екологічної сертифікації, при цьому на кожну програму доводиться в середньому близько 50 сертифікованих компаній в галузі туризму. Всього ж у світі існує понад 100 екологічних лейблів і нагород для об'єктів туризму, екологічного туризму та сфери гостинності. Однією з найбільш відомих міжнародних програм сертифікації в області екотуризму, є програма «Green Globe 21». Вона створена британською компанією, що працює в більш ніж 50 країнах і є повноправним партнером ряду промислових та урядових організацій, включаючи Азіатсько - Тихоокеанську асоціацію подорожей, Всесвітню раду з туризму та подорожей, Всесвітню туристичну організацію, ЮНЕП, а також деякі університети та інші організації. Програма має міжнародний статус і на сучасному етапі охоплює, крім ряду складових інфраструктури масового туризму (готелів, виставкових залів, аеропортів, авіаліній, гаваней, круїзних кораблів, залізниць, ресторанів і т.д.), всілякі туристські місця призначення, включаючи місцеві спільноти та охоронювані території. Стандарти системи Green Globe 21 охоплюють 6 сфер :

- зменшення обсягу відходів , багаторазове використання і переробка ;
- ефективність використання енергії ;
- управління використанням прісної води ;
- управління стічними водами ;
- екологічно чутлива торгова політика ;
- соціальний і культурний розвиток.

При цьому виділяється кілька рівнів виконання критеріїв стандарту Green Globe 21. Відповідно підприємства отримують різні логотипи з екологічної маркуванням: «affiliate» - відповідність мінімальному набору критеріїв, «benchmarked» - відповідність основним критеріям, «certified» - відповідність усім вимогам стандарту, а також підтвердження цієї відповідності аудитом, проведеного третьою стороною безпосередньо на об'єкті. За допомогою подібної градації, зацікавлені споживачі рекреаційних послуг можуть орієнтуватися в ступені екологічної відповідальності сертифікованого об'єкта [21].

Актуальність цієї проблеми зростає в зв'язку з активізацією круїзних подорожей. Тільки за останні 15 років в порти Ізмаїл та Вилкове виконано 597 суднозаходів круїзних суден УДП, іноземних фрахтувальників і судновласників - швейцарських, німецьких, французьких. 76933 туристів взяли участь у берегових і водних екскурсійних програмах, включаючи відвідування Дунайського біосферного заповідника з виходом до Чорного моря і нульового кілометра, пішохідні екскурсії по Вилкове, автобусні - по Ізмаїлу. За цей період отримано 1257380 євро доходів. Про зростаючої популярності лінії каже хороша завантаження пасажирських суден, що прямують в Дельту. У 2012 році виконано 114 круїзів. Таким чином, необхідно як найшвидше впроваджувати міжнародні програми сертифікації у сфері рекреації і туризму в Українському Придунав'ї.

Звернемо увагу, що поряд з перевагами Українське Придунав'я являє собою і вузол економічних, соціальних та екологічних проблем, який необхідно розв'язати. Серед факторів, що стримують його розвиток - слабо розвинена інфраструктура, відсутність промислової бази, залежність від поставок електроенергії із зовнішніх джерел, висока щільність населення при обмеженості земельних ресурсів, що впливає на рівень зайнятості населення. Створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні стримується недосконалістю державної регіональної політики, технологічною відсталістю, слабкістю вітчизняної банківської системи, за якої банки більше виймають з економіки, ніж вкладають у неї, надмірною бюрократизацією і, як наслідок, високим рівнем корупції. Очевидно, що сьогодні подальший розвиток і країни і регіону можливе

тільки за рахунок співпраці влади, бізнесу та суспільства. Необхідне розуміння того, що нова якість зростання можуть дати тільки нові технології. На жаль, великий вітчизняний бізнес сьогодні спирається на переважно низько технологічні галузі і об'єктивно не зацікавлений в інноваційному розвитку.

Таким чином Одеська область має потужний потенціал для розвитку круїзного, яхтового та екологічного туризму до Дельти Дунаю. Щороку ДП "Одеський морський торговельний порт" та ВАТ "Українське Дунайське пароплавство" обслуговують 125,0-130,0 тисяч круїзних туристів. Вагомий внесок у розвиток круїзного туризму вносить ДП "Одеський морський торговельний порт". За ініціативи керівництва порту у 2012 році було проведено III Міжнародну конференцію "Black Sea Cruise 2012" для обговорення проблем, щодо залучення міжнародних операторів круїзних ліній до морських портів України. Одним з практичних кроків вирішення проблемних питань, порушених ще на першій конференції, стало затвердження на державному рівні системи спеціальних знижок до портових зборів для круїзних суден, які були введені в дію з 1 січня 2010 року.

В той же час, для активізації розвитку яхтового туризму як напряму морського туризму необхідно запровадити міжнародну практику щодо митно-прикордонного контролю яхтових туристів, їх пересування у внутрішніх водах України та створити сприятливий інвестиційний клімат для залучення коштів у розбудову інфраструктурних об'єктів, зокрема будівництво яхтових стоянок, морських і річкових пасажирських причалів, штучних бухт укриття тощо. На базі бухт укриття можуть функціонувати лінії морського пасажирського сполучення, які зв'язуватимуть віддалені рекреаційні об'єкти з приморськими містами, що, в свою чергу, може призвести до позитивних зрушень у вітчизняному суднобудуванні суден для організації морських прогулянок та екскурсій. Яхтові марини стимулюють розвиток індустрії відпочинку і розваг. Діяльність щодо обслуговування яхт є високоприбутковою і стабільною індустрією туристичного бізнесу. Досвід Туреччини, Греції та інших країн показує, що за рівнем доходів

яхтовий туризм вже залишив позаду готельний бізнес і продовжує йти вперед, заробляючи близько 2 мільярдів доларів на рік [22].

Таким чином, зростання індустрії туризму сприяє створенню нових робочих місць. Треба звернути увагу, що високий рівень професійної підготовки кадрів стає важливим елементом корпоративної культури. Аналіз регіонального ринку туристичних послуг свідчить про гостру потребу у кваліфікованих фахівцях туристичної галузі, насамперед екскурсоводах, гідах-перекладачах, інструкторах оздоровчо-спортивного туризму тощо. Враховуючи такі характеристики туристського ринку, як динамічна мінливість, виникнення нових тенденцій і способів підприємництва, важливо навчити і постійно вдосконалювати навички і можливості фахівців туризму орієнтуватися в кон'юнктурі туристського ринку. Тільки освічений, відповідним чином підготовлений фахівець здатний створити конкурентоспроможний продукт і реалізувати його. Кадрова політика припускає обов'язкове використання сукупності різних методів роботи з персоналом. Обов'язковою частиною корпоративної культури має стати постійне навчання співробітників і підвищення їх кваліфікації, на що ми звертаємо увагу при формуванні цілій регіональних стратегій розвитку туризму та рекреації.

Звернемо увагу, що щорічно в світі зростає обсяг туристичних поїздок, більше 52% з яких - у межах Європи, близько 60% усіх туристичних поїздок пов'язане з відпочинком. Частка туризму у світовому експорті товарів і послуг складає близько 13%, а в країнах ЄС - 14%, туризм формує 8% сукупного ВВП країн ЄС і забезпечує близько 11% економічного зростання [23]. Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України, тому що це найкращий спосіб реалізації національних та регіональних інтересів побудови економічної і демократичної держави, посилення позиції у світовій системі міжнародних відносин. Для України європейська інтеграція - це шлях модернізації економіки, подолання технологічного занепаду, отримання іноземних інвестицій і нових технологій, створення нових робочих місць. Європейський ринок послужить поштовхом для підвищення якості та рівня виробленої продукції, що в свою чергу дозволить скласти гідну конкуренцію

країнам світу. Україна – це країна з великим потенціалом і можливостями, але ні для кого не секрет, що її економічний стан залишає бажати кращого. Одним з факторів розвитку регіональної економіки є туристичний бізнес. Це один з самих рентабельних видів економічної діяльності. У багатьох країнах він займає місце головного джерела прибутку. Динаміка національного ринку, дає зрозуміти, що кількість прибулих іноземних туристів не так вже і велике в порівнянні зі світовим туристопотоком. У 2012 році число міжнародних туристичних прибуттів досягло 1035 млрд. чоловік [24].

У 2011 році в Україні, за даними статистики, зареєстровано 21 млн іноземних прибуттів, із держав СНД - 63% та із держав ЄС - 33% від загального туристопотоку. Внесок туристичного сектору у ВВП України складає близько 2%. Фахівцями World Travel & Tourism Council прогнозується 4% темп щорічного приросту внеску туристичного сектору у ВВП держави до 2022 р. В рамках підготовки до чемпіонату Європи з футболу 2012р., вагомі інвестиції було спрямовано в інфраструктуру розвитку туризму: в транспорт (7600 млн долл. США), готельну індустрію (3,2 млрд долл. США) та в розвиток спорту (1,1 млрд долл.США) [25].

В той же час під поняттям «державна підтримка малого бізнесу» фахівці мають на увазі будь-які державні заходи з фінансового сприяння в інтересах суб'єктів господарювання, що створюють для цих суб'єктів прямі чи приховані переваги і мають грошову оцінку. Надання підприємствам туризму державної підтримки здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів шляхом зменшення їх доходної частини (у разі податкових пільг), або за рахунок грошових коштів державних підприємств та організацій. Основні форми державної підтримки суб'єктів економічної діяльності, у тому числі малого бізнесу, це:

- пряме бюджетне фінансування підприємств з боку державного та місцевих бюджетів;
- податкові пільги;

- часткове покриття державою відсотків за кредитами та покриття інших фінансових витрат;
- державні гарантії за кредитами;
- обов'язкове державне страхування комерційних ризиків;
- пільгові тарифи на товари та послуги, що надаються державою або державним підприємством;
- списання заборгованості з податків і податкових зборів, які підприємство не в змозі покрити самостійно.

Ключовою характеристикою державної підтримки підприємств є ступінь її селективності. Селективною вважається та державна підтримка, щонадається конкретним галузям та підприємствам. На відміну від неї, горизонтальна державна підтримка спрямована на створення найбільш сприятливих економічних умов розвитку для максимально широкого кола учасників ринку. Горизонтальна підтримка є найбільш бажаною для кращого розвитку конкурентного середовища. В Україні горизонтальна державна підтримка туристично-рекреаційних підприємств представлена в дуже малих обсягах: у різні роки її частка в загальній структурі державної підтримки складала від 0.2% до 10%. Причому навіть та державна підтримка, яку можна назвати горизонтальною за метою надання, не була такою по суті. У нашій країні державна підтримка малих підприємств є переважно селективною і великій мірі спрямована на вирішення поточних проблем. Однак, треба розуміти, що мета державної підтримки бізнесу - створення рівних умов для всіх суб'єктів господарювання, зайнятих у сфері туризму та рекреації. Особливо в такій підтримці потребує дрібний і середній бізнес у сільських агрорекреаційних районах регіону.

Проведенні дослідження вказують, що розвиток конкурентоспроможної індустрії туризму та відпочинку в Одеської області стримується і через низку проблем, пов'язаних із забезпеченням рекреаційних територій доброякісною питною водою в достатній кількості, відсутністю загальних інженерних мереж каналізації, тепlopостачання, споруд з очистки стічних вод та централізованих систем санітарної очистки. При цьому покращення стану об'єктів санаторно-

курортної сфери за рахунок залучення інвестиційних коштів ускладнюється через те, що 52,7% від загальної кількості оздоровниць є відомчими, 21,8 % - підпорядковані Міністерству охорони здоров'я України, 16,3 % - належать профспілкам, а 9,0 % - є власністю іноземних держав [26].

Посткризове відновлення і забезпечення конкурентоспроможного соціально-економічного розвитку України потребують прискореної модернізації інфраструктури регіональної економіки. В умовах дефіциту необхідних державних коштів упровадження нових прогресивних механізмів співробітництва між державою, органами місцевого самоврядування і приватним сектором, залучення приватних інвестицій у традиційно державні сфери економічної діяльності є викликом часу і для України. Тому стратегічним орієнтиром подальшого розвитку санаторно-курортної та туристично-рекреаційної сфери регіону має стати модернізація діючої матеріально-технічної бази санаторно-курортного комплексу, вихід на нові сегменти споживчого ринку і залучення додаткових клієнтів шляхом запровадження таких напрямків сучасного ринку, як поліфункціональність послуг та диверсифікація власного турпродукту.

Література

1. Економічна безпека держави: міждисциплінарний підхід: колективна монографія / [Н.М.Андрєєва, А.І.Сухоруков, Є.В.Хлобистов, С.Г.Нездоймінов та ін.]; за науковою редакцією д.е.н., проф.Хлобистова Є.В. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю.А., 2013. – 642 с.
2. Нездойминов С. Г. Региональные проблемы развития международного туризма //Электронный научно-практический журнал «Перспективы науки и образования». – Воронеж: ООО «Экологическая помощь», 2013. – № 4. – С. 313-321. [Электронный ресурс] – URL: <http://pnojurnal.wordpress.com>
3. Інституціональні засади та інструментарій збалансованого природо-користування: монографія / [Н.М.Андрєєва, Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, С.К.Харічков, С.Г.Нездоймінов та ін.]; під ред. д.е.н. проф. С.К.Харічкова. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – 484с.

4. Ніколаєв Є. Об'єднуючий регіоналізм. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www. politic. org. ua](http://www.politic.org.ua).
5. Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія / Нездоймінов С.Г. – Одеса: Астропринт, 2009. – 304с.
6. Нездоймінов С. Г. «Зелений» вектор розвитку сфери рекреації та туризму в регіоні / С. Г. Нездоймінов, С.К. Харічков, І.М. Дишловий, О.А. Воробйова // Формування конкурентоспроможної економіки регіону Українського Причорномор'я : монографія / за заг. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Б. В. Буркинського. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. - 492с.
7. Харічков С.К. Регіональна парадигма цільової програми розвитку рекреації та туризму/С.К. Харічков, С.Г.Нездоймінов, І.М.Дишловий // Маркетинг і менеджмент інновацій. Науковий журнал.- 2011. - №6. - С.145-149.
8. Нездоймінов С.Г. Концептуальні підходи до «зеленого регіоналізму» як екологічного імперативу розвитку рекреації та туризму в Україні / С.Г.Нездоймінов, Н.М.Андрєєва // Регіональна економіка. Науково-практичний журнал. - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2012. - №2(64). - С.80-88.
9. Зелена стратегія регіону: монографія / [Б.В.Буркинський, Т.П.Галушкіна, В.Є.Реутов, С.К.Харічков, С.Г.Нездоймінов та ін.]; за наук. ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. Б.В.Буркинського, д.е.н., проф. Т.П.Галушкіної. - Одеса: ІПРЕЕД НАН України. - Саки: ПП «Фенікс», 2011. – 448с.
10. Діяльність підприємств сфери послуг за 2010р. Експрес-випуски [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/expres.htm>
11. Обзор мирового туррынка [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.tourvest.ru>

12. UNWTO World Tourism Barometer. Advance Realease, 2011.-Madrid: World Tourism Organization[Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://statistics.unwto.org/en/publication/compendium-tourism-statistics-2011-/](http://statistics.unwto.org/en/publication/compendium-tourism-statistics-2011/)
13. Нездоймінов С.Г. Готельно-ресторанний та туристичний бізнес регіону в умовах трансформації економіки / С.Г. Нездоймінов // Економіка харчової промисловості. Науковий журнал. - Одеса: ОНАХТ, 2011. - №2(10). - С.81-87.
14. UNWTO World Tourism Barometer. Advance Realease, 2011.-Madrid: World Tourism Organization.[Електронний ресурс].- Режим доступу: [http://statistics.unwto.org/en/publication/compendium-tourism-statistics-2011-/](http://statistics.unwto.org/en/publication/compendium-tourism-statistics-2011/)
15. Нездоймінов С.Г. «Зелений» імператив розвитку рекреації та туризму в Причорноморських регіонах України / Економічні інновації. Випуск 47: Проблеми та сучасні зрушення в реальному секторі економіки. Збірник наукових праць. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2012. – С.143-152.
16. Нездоймінов С.Г. Концептуальні засади формування стратегії диверсифікації на підприємствах туристичного бізнесу [Текст]/ С.Нездоймінов, Н.Андрєєва // Вісник економічної науки України. – 2013. – № 2. – С. 108—112.
17. Нездоймінов С.Г. Туристичний сектор як складова стратегії соціально-економічного зростання регіону / С. Г. Нездоймінов, Н. М. Андрєєва // Науковий вісник: збірник наукових праць. – Одеса: ОНЕУ, 2013. - №18 (197). - С. 79 - 88.
18. Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Україні: статистичний бюлетень Державного комітету статистики України. – К., 2012. – 99 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
19. Готелі та інші місця для тимчасового проживання Одеської області: статистичний збірник. – Одеса: Головне управління статистики в Одеській області, 2011. – 68 с.

20. Integrated management plan for the Danube Delta (2013). *Web page*. Retrieved from <http://www.ziaruldetulcea.ro/plan-de-managment-integrat-pentru-zona-deltei-dunarii/>
21. Нездойминов С. Г. Экологизация туризма как фактор устойчивого развития туристских регионов // Региональные исследования. Научный журнал. Смоленский гуманитарный университет. – 2014. – № 1(43). - С.133 – 140.
22. У Криму створять 15 сучасних яхтових марин і стоянок [Електронний ресурс]. Режим доступу:<http://restcrimea.com/uk/news/>
23. Двоєзерська В. С. Тенденції державного регулювання розвитку туризму і діяльності курортів в Україні / В. С. Двоєзерська // Науково-виробничий журнал «Держава та регіони». Серія: Державне управління. – 2010 р. – №1. – С. 20-24
24. World Tourism Organization UNWTO [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://media.unwto.org/en/press-release/2013-01-28/international-tourismcontinue-robust-growth-2013>
25. Украина. Туризм. [Электронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.east-invest.eu/en/Investment-Promotion/ukraine-2/UA-Tourism>
26. Стратегия экономического и социального развития Одесской области до 2020 года. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua/en/>